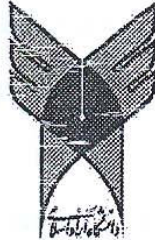

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجلس شورای اسلامی

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بایدی از خداوند سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خداست و بارگاه نامگز بر اهل انسا و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه ایست جایگاه دانشگاه و امتحای فرهنگ و تمدن بشری، یاد انجمنیان و احسانه هدایت علمی و اندکهای دانشگاه آزاد اسلامی مشهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی در نظر قرار داده و از آن تعهد می کنیم:

- ۱- اصل برانست: التزام بر برانست چولی از حرکت در رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به سبب های غیر علمی می آلائند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تمهید به اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تمهید به رواج دانش و استفاده از نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تمهید به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تعدد و خودداری از حرکت حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تمهید به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد سازمان با کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت چولی: تلاش در راستای پی چولی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تمهید به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع عمومی: تمهید به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن بهیترود توسعه کشور و کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، گروه ادیان و عرفان

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: ادیان و عرفان

عنوان :

ترجمه سه فصل اول کتاب به همراه مقدمه و تحقیق Mysticism in world religion عرفان
در ادیان جهان

استاد راهنما:

دکتر بهزاد سالکی

استاد مشاور:

دکتر طاهره توکلی

پژوهشگر:

لیلا جعفر کریمی

تابستان ۱۳۹۱

تقدیم:

به همه عزیزانی که صمیمانه در این کار مرا یاری کردند.

سپاسگزاری:

با سپاس فراوان از استاد فرزانه **جناب دکتر سالکی** که با دقت و حوصله بسیار مرا در این امر یاری کردند و به حق مرا مرهون زحمات خویش ساختند.

و با تشکر فراوان از استاد عزیزم دکتر **طاهره توکلی** برای معرفی این اثر زیبا و راهنمای های بسیار ارزشمندشان،

و تشکر فراوان از استاد **دکتر افشار رئیس** گروه ادیان و عرفان که با سختگیری های و به جای ایشان از همان آغاز دشواری ها و موانع این راه سخت را به جد به من گوشزد فرمودند.

تعهذنامه اصالت پايان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب سید جعفر کریمی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۸۰۸۳۶۵۷۳۰۰ در رشته ادیان و عرفان گرایش ادیان و عرفان که در تاریخ ۱۳۹۱/۴/۳۱ از پایان نامه خود تحت عنوان: ترجمه سه فصل اول کتاب به همراه مقدمه و تحقیق *Mysticism in world religion عرفان* در ادیان جهان با کسب نمره ۱۷/۷۵ و با درجه بسیار خوب دفاع نموده ام، بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه، حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست، ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد، مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی، خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: سید جعفر کریمی
تاریخ و امضاء: ۹۱, ۹, ۲۵

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۱/۴/۳۱

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم لیلا جعفرکریمی از پایان نامه خود

دفاع نموده و با نمره ۱۷/۷۵ بحروف هفدهدهم پانزدهم و با درجه بسیار خوب

مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

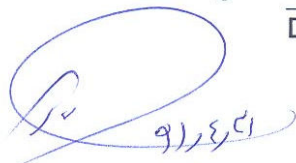
XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۴۰۱۸۹۲۰۰۶
عنوان پایان نامه: ترجمه سه فصل اول کتاب به همراه مقدمه و تحقیق Mysticism in world religion عرفان در ادیان جهان		
نام و نام خانوادگی دانشجو: لیلا جعفر کریمی	تاریخ شروع پایان نامه: ۱۳۹۰/۲/۱	تاریخ اتمام پایان نامه: ۱۳۹۱/۴/۳۱
شماره دانشجویی: ۸۸۰۸۳۶۵۷۳۰۰	رشته تحصیلی: ادیان و عرفان	
استاد/استادان راهنما: دکتر بهزاد سالکی		
استاد/استادان مشاور: دکتر طاهره توکلی		
آدرس: تهران - خیابان شریعتی - ترسیده به سه راه طالقانی - روبروی بیمارستان پاسارگاد - کوچه مشایخی - شماره ۱۰ - زنگ دوم		
تلفن: ۷۷۶۳۵۵۶۳		
<p>چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):</p> <p>تاریخ عرفان و دین سرشار از تجارب دینی است که اساس سنتها و عقاید دینی را تشکیل می دهد. فرهنگ، دین و عرفان ویژگی اساسی حیات بشری است در حال حاضر و با رشد و توسعه دانش و در عصر شک و تردید بشر نسبت به دین، عصری که اعتقاد به دین و بی دینی هر دو ظاهری و سطحی شده اند و می رود که جهان رفته رفته به امور معنوی کم توجه شود، هیچ چیز به اندازه تحقیق و مطالعه در عرفان دارای اهمیت نیست. بی شک جامعه ای با ارتباطات سالم انسانی اداره می شود که پرتویی از عرفان بر اندیشه و اراده انسان تأیید باشد، و این مهم جز با بررسی و تأثیر عرفان در ادوار و ادیان مختلف ممکن نیست. لذا لازم است در عمق افکار و اندیشه متفکرانی وارد شویم که در شکل گیری عرفان سهم و مشارکتی داشته اند. هدف از انتخاب این موضوع پژوهشی پیرامون حقیقتی روانی و انکار نشدنی تحت عنوان «عرفان» در ادیان جهان می باشد وصف احوالی غریب برای اقوام و ملل مختلف که در مواجهه با حضوری روحانی فراتر از انسانیت خویش رفته اند.</p> <p>نوشته حاضر فرصتی فراهم آورده است تا تأثیر و تطور عرفان را از آغاز مورد بررسی قرار دهد. در این اثر نویسنده شیوه ای بکار می گیرد که کاملاً مبتنی بر ارائه نقل قول هایی متعدد از نوشته های عارفان است و بدنبال آن است تا مشترکاتی را در عرفان های سراسر دنیا جستجو کند. این پایان نامه تحقیق و ترجمه سه فصل نخست از کتاب «سیدنی اسپنسر» با نام «عرفان در ادیان جهان» همراه با مقدمه و تحقیق است که توسط شرکت نیکل در سال ۱۹۶۳ به چاپ رسیده است.</p> <p>کلید واژه ها: دین - عرفان - حیات بشر - تجارب دینی - حضور روحانی - ادیان جهان</p>		

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضا:

مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
	درباره نویسنده
۱	کلیات
۱	(۱) بیان مسئله
۱	(۲) اهداف تحقیق
۱	(۳) اهمیت موضوع
۲	(۴) سوالات تحقیق
۲	(۵) فرضیه های تحقیق
۳	(۶) پیشینه ی تحقیق
۳	(۷) روش و قلمرو تحقیق
۴	(۸) محدودیت ها و مشکلات
۴	(۹) پیشنهادات
۵	مقدمه
۵	بخش اول
۱۵	بخش دوم :
۱۵	الف) مروری بر دین ابتدایی
۱۸	ب) مروری بر دین هندو
۲۹	ج) مروری بر عرفان بودایی
۳۷	مقدمه نویسنده

فصل اول: عرفان در دین ابتدایی

۴۰	عرفان در دین ابتدایی
----	----------------------

فصل دوم: عرفان هندو

۵۶	عرفان هندو
۵۷	(۱) آپانیساده
۷۱	(۲) بهگودگیتا
۷۹	(۳) ودانتا
۸۰	الف- فلسفه شانکارا
۸۷	ب- فلسفه رامانوجا
۹۳	ج- فلسفه مدهوا
۹۴	د) عرفان بهکتی

۹۴	الف-ویشنو پرستی و شیواپرستی
۹۶	ب- ماهیت بهکتی
۱۰۰	ج- مفاهیم خدا و روح
۱۰۶	د- طریق زندگی
۱۱۳	ه- مقصد

فصل سوم: عرفان بودایی

۱۱۹	عرفان بودایی
۱۱۹	۱) هینیانیه و مهیانه
۱۲۱	۲) عرفان در مکتب هینیانیه
۱۲۱	الف- جنبه منفی در تعالیم
۱۲۳	ب-مسئله و موضوع نفس
۱۲۹	ج-تعالیم باطنی
۱۳۲	د- نیروانا
۱۳۶	۳) عرفانه مهیانه
۱۳۶	الف- فلسفه مهیانه
۱۴۰	ب- بودای جاویدان
۱۴۳	ج- بودی ستوه ها
۱۴۹	د- نیروانا
۱۵۲	۴) بودیزم تانتریک

فهرست منابع و ماخذ

۱۵۶	منابع فارسی
۱۵۹	فهرست مقالات
۱۶۰	منابع انگلیسی
۱۶۰	منابع اینترنتی

چکیده

تاریخ عرفان و دین سرشار از تجارب دینی است که اساس سنتها و عقاید دینی را تشکیل می‌دهد. فرهنگ، دین و عرفان ویژگی‌های اساسی حیات بشری است. در حال حاضر و با رشد و توسعه دانش و در عصر شک و تردید بشر نسبت به دین، عصری که اعتقاد به دین و بی‌دینی هر دو ظاهری و سطحی شده‌اند و می‌رود که جهان رفته رفته به امور معنوی کم توجه شود، هیچ چیز به اندازه تحقیق و مطالعه در عرفان دارای اهمیت نیست. بی‌شک جامعه‌ای با ارتباطات سالم انسانی اداره می‌شود که پرتویی از عرفان بر اندیشه و اراده انسان تابیده باشد، و این مهم جز با بررسی و تأثیر عرفان در ادوار و ادیان مختلف ممکن نیست، لذا لازم است در عمق افکار و اندیشه متفکرانی وارد شویم که در شکل‌گیری عرفان سهم و مشارکتی داشته‌اند. هدف از انتخاب این موضوع پژوهشی پیرامون حقیقتی روانی و انکار نشدنی تحت عنوان "عرفان" در ادیان جهان می‌باشد. وصف احوالی غریب برای اقوام و ملل مختلف که در مواجهه با حضوری روحانی فراتر از انسانیت خویش رفته‌اند.

نوشته حاضر فرصتی فراهم آورده است تا تأثیر و تطور عرفان را از آغاز مورد بررسی قرار دهد. در این اثر نویسنده شیوه‌ای بکار می‌گیرد که کاملاً مبتنی بر ارائه نقل قول‌هایی متعدد از نوشته‌های عارفان است و بدنبال آن است تا مشترکاتی را در عرفان‌های سراسر دنیا جستجو کند. این پایان‌نامه تحقیق و ترجمه سه فصل نخست از کتاب "سیدنی اسپنسر" با نام "عرفان در ادیان جهان" همراه با مقدمه و تحقیق است که توسط شرکت نیکل در سال ۱۹۶۳ به چاپ رسیده است.

کلید واژه ها : دین- عرفان- حیات بشر- تجارب دینی- حضور روحانی- ادیان جهان-

درباره نویسنده :

سیدنی اسپنسر^۱ (۱۸۸۸-۱۹۷۴) کرسی استادی بسیاری از کالج های لندن، نظیر منچستر، آکسفورد و ادینبورگ را به عهده داشت. وی در جریان جنگ جهانی اول در ادینبورگ کتابی تحت عنوان "صلح در تئوری و عمل" (Pacifism in theory and practice) نوشت. وی یکی از کشیشان و نویسندگان مشهور کلیسای کاتولیک بود. در خلال جنگ جهانی اول سخنرانی تندی در مورد اقدامات هیتلر کرد. علاقه اسپنسر به مسائل دینی در نتیجه مسئولیت های اجتماعی وی بود و به دنبال یافتن راهی بود تا بین ادیان وحدتی بیابد که از این طریق مردم بتوانند در صلح و آرامش بیشتر زندگی کنند و همین موضوع علاقه او را به مطالعه عرفان در ادیان بیشتر و بیشتر ساخت. کتاب "عرفان در ادیان جهان" آخرین اثر اوست که اثر ارزشمندی از هر لحاظ به خصوص در زمینه کتاب شناسی به حساب می آید و نوشته ای است که نه تنها برای علاقمندان و دانشجویان این رشته مفید می باشد بلکه برای عموم مردم اثری خواندنی است که در ادامه به این موضوع خواهیم پرداخت.

^۱ Sidney Spencer

کلیات

۱) بیان مسئله:

از آنجا که موضوع این پژوهش عرفان می باشد نویسنده به معرفی عرفان در ادیان بزرگ جهان می پردازد. او مطالب را عیناً و بی هیچ تغییری از خود منابع اصلی نقل کرده و تأکید می کند که موضوع اصلی همه ادیان عرفان آنها است. وی دلیل خود را از نگارش کتاب رشد دانش علمی و گسترش فلسفه های مادی گرا و بی توجهی به مسائل معنوی و فقدان منبعی مناسب در زمینه عرفان عنوان می دارد و کلمه عرفان را واژه عامی می داند که شامل انواع و اقسام تجربه های کشفی و شهودی در ادیان و آیین های مختلف می شود. عرفان از منظری فرا دست به ادیان نظر می کند و امیدوار است عرفان التیامی بر زخم های انسان سرگشته در دنیای پیچیده تکنولوژی معاصر باشد.

۲) اهداف تحقیق:

(* شناساندن و معرفی منبع معتبر علمی و پژوهشی در مورد مطالعه عرفان در ادیان از جمله:

الف) مطالعه نخستین نشانه های عرفان در ادیان نخستین

ب) بررسی عرفان در کتب آپانیشادها بهگودگیتا و ودانته ها

ج) بررسی دقیق عرفان بودایی در دو نحله هینایانه و مهبانه

د) بررسی عرفان بهکتی در دین هندو

(**) در بخش مقدمه به مفهوم عرفان و تجربه های عرفانی که از موضوعات اساسی در عرفان است پرداخته و خلاصه ای از سه بخش اول کتاب ارائه خواهد شد.

۳) اهمیت موضوع:

آشنایی و پرداختن به سنت های گوناگون عرفان در ادیان مطرح دنیا (Major Religion) و مقایسه آنان با یکدیگر و یافتن وجوه اشتراک و افتراق آنها از جمله مسائلی است که برای هر خواننده به خصوص دانشجویان گروه ادیان و عرفان اهمیت دارد و این اثر تلاشی برای رسیدن به همه این اهداف است. از آنجا که تا کنون در این زمینه اثری به جامعی این کتاب کمتر دیده می شود که به این موضوع پرداخته باشد و اغلب منابع موجود توصیفی و یا تاریخی است لذا این موضوع انگیزه ای شد تا به ترجمه این متن زیبا و خواندنی بپردازم و یقین دارم که شیوایی کتاب سبب خواهد شد که یکی از منابع جامع برای دانشجویان این رشته قرار گیرد، در بخش های بعدی نویسنده به بررسی عرفان در سایر ادیان بزرگ دنیا می پردازد.

۴) سوالات تحقیق:

الف) مشابهت ها و تفاوت ها در سنت های عرفانی شرق و غرب کدامند؟

ب) مشابهت ها و تفاوت ها بین مکاتب و فرقه های دین هندو چیست؟

- ج) مشابهت‌ها و تفاوت‌های دو فرقه هینایانه و مهیانه در عرفان بودایی چیست؟
 د) آیا جوهره عرفان در ادیان ابتدایی یکی است و تبیین آن چگونه خواهد بود؟
 ه) چرا مطالعه ادیان تا این حد مورد توجه قرار می‌گیرد؟

ه) فرضیه‌های تحقیق:

- الف) مواجهه با امر متعال و مقدس وجه مشترک همه ادیان را تشکیل می‌دهد گرچه هر یک با تعبیر و عبارات خاص از آن یاد می‌کنند. جذبۀ این حضور متعال سبب می‌شود تا انسان وارسته مدام در پی برقراری ارتباط با او باشد.
 ب) شناخت انواع عرفان زمینه مناسبی برای تشریح مساعی بیشتر ادیان فراهم خواهد کرد و بستر مناسبی برای رسیدن به صلحی پایدار در جهان پر از هیاهوی امروزی را فراهم می‌آورد.
 ج) تمام دستمایه و تلاش بشر متعهد، فراهم آوردن زمینه مناسبی برای زندگی آرام برای هم نوعان خود است چرا که موجودیت افراد با یکدیگر پیوند خورده و همه انسان‌ها در سرنوشت یکدیگر سهیم اند لذا ایمان واقعی در سایه عرفان زمینه مناسبی برای این پیوند را فراهم خواهد آورد زیرا به قول برتراند راسل جوهره عرفان عاطفه و عمق احساس است.
 د) در تمام سنت‌های عرفانی روحانی قبیله، گورو یا استادی شایسته روشی عملی برای برای صعود نفس افراد ارائه می‌کنند و نیروی بالقوه آنان را به فعل تبدیل می‌کنند و شاگردان از طریق و روش آنها پیروی می‌کنند زیرا می‌خواهند به غایت به خصوصیات وی نزدیک شوند.

۶) پیشینه تحقیق:

به ندرت ترجمه و تحقیقی می‌توان یافت که گلچینی از عرفان در ادیان مختلف را یکجا در خود جای داده باشد. در این اثر نویسنده به خوبی به جزئیات عرفان در ادیان پرداخته و در تبیین آنها از هیچ تلاشی فروگذاری نکرده است. عرفا غالباً با تعبیری مملو از صناعات و تشبیهات در توصیف احوال خود یاد کرده اند و عباراتی نظیر "اتحاد" و "یگانگی" "فنا" را به خدمت گرفته اند. همچنین تفاوت‌ها و تشابهات نظری بنیادینی بین عرفان‌های شرق و غرب دیده می‌شود بعضی از نویسندگان و صاحب‌نظران به زبان کلامی و با رهایی از قیود احساسات این تجارب عرفانی را توصیف کرده اند و بعضی دیگر از سرمایه احساسات برای توصیف این احوال استفاده کرده اند. کتاب حاضر در حد ظرفیت خود به واکاوی این جزئیات پرداخته و از جمله آثاری می‌باشد که به خوبی این موضوعات را بررسی کرده است. کتاب عرفان و فلسفه استیسی ترجمۀ بهاءالدین خرمشاهی، عرفان مسیحی و بودایی، اثر سوزوکی ترجمۀ عذرا اسماعیلی، مفهوم امر قدسی اثر اتو ترجمه همایون همتی و بسیاری کتب دیگر از جمله مراجعی است که در فهم و یادگیری مطالب این کتاب بسیار راهگشا می‌باشند.

۷) روش و قلمرو تحقیق:

بخش عمده این اثر ترجمه می باشد و بدیهی است از منابع اصلی و دیکشنریهای مختلف به خصوص دیکشنری ادیان آکسفورد استفاده کرده ام که در معرفی فهرست منابع با جزئیات تمام نام آنها را آورده ام. در قسمتهایی از پایان نامه که مبتنی بر تحقیق بوده از روش های کتابخانه ای و فیش برداری استفاده کرده و خوانندگان را به منابع و مأخذ مربوط به ادیان ابتدایی، هند و بودا ارجاع داده ام.

۸) محدودیت ها و مشکلات:

نبود منبع مستقل در زمینه یافتن اصطلاحات و معادل آنها و عدم دسترسی به منابع و مأخذ زبان مبدأ بزرگتری معضل این کار بود. برای یافتن بعضی از مکان ها و اسامی خاص در ادیان به هیچ وجه منبع جامعی در فارسی یافت نمی شد و ناگزیر باید به زبان مبدأ رجوع و آنها را نیز ترجمه می کردم تازه اینها در صورتی بود که با مشکل فیلترینگ مواجه نمی شدم و...

۹) پیشنهادات:

به رغم تصور اغلب دانش پژوهان گرامی کار ترجمه گذاشتن و ردیف کردن کلمات کنار یکدیگر نیست. انتخاب و یافتن بجا و درست کلمات از بین بسیاری از مترادف هادر هر دو زبان بسیار بسیار کار دشواری است چه به خوبی آگاهی که بهترین ترجمه ها را کسانی نوشته اند که به عبارتی ادیب در هر دو زبان هستند تازه در کنار این امر مهم تسلط و مهارت بر موضوع متن است که آن هم باید خود متخصص فن در این زمینه بود چرا که در غیر این صورت ساعتها و روزها را باید تنها برای تسلط یافتن بر موضوع سپری کرد وگرنه نتیجه کار نتیجه کار چیزی نخواهد بود که سایرین از آن به خوبی بهره مند شوند.

مقدمه:

بخش اول

آنچه پیش روی شماست ترجمه کتاب "عرفان در ادیان جهان" اثر سیدنی اسپنسر است که بدنه اصلی پایان نامه کارشناسی ارشد این جانب را تشکیل می دهد که امیدوارم برای علاقمندان به مباحث عرفانی مجموعه مختصر و مفیدی را ارائه دهد. در قسمت نخست از مقدمه تحقیق مختصری در زمینه عرفان در ادیان جهان مروری بر این اثر ارزشمند خواهد آمد و در ادامه در قسمت بعد خلاصه ترجمه سه بخش اول کتاب به همراه اضافاتی دیگر برای شما پژوهشگر گرامی آورده خواهد شد.

موضوع "دین" و "عرفان" همواره محور مطالعات و پژوهش های علاقمندان این حوزه بوده است. در این کتاب به بررسی بعضی از مهمترین عناصر دینی در هر یک از ادیان ابتدایی، هندو و بودا می پردازیم چرا که برای شناخت بیشتر و کافی یک دین لازم است عقاید و سنت های آن به خوبی شناخته شده تا به درکی درست و منطقی از متون ادیان برسیم و در یابیم که این معارف از دامن کدام تعالیم رشد یافته اند.

پیش از پرداختن به این موضوع لازم است بگویم که عرفان^۱ همانند دین، معرفت، حقیقت و ... کلمه ای کلیدی در ادیان به حساب می آید اما این اصطلاح به نوع خود پیچیدگی هایی را نیز در بر دارد که به دلیل تفاوت در سطح مراتب آن نام های مختلفی به خود گرفته است و امروزه تحت عنوان میستیک^۲ به معنای مرموز و پنهانی از آن یاد می شود و در اصطلاح به مسموعات و مشهوداتی اطلاق می شود که عارف از طریق تجارب شهودی^۳ بدست می آورد. (فورمن، فصل اول، ۱۳۸۴) عرفا طلایه داران طریق عبودیت اند که به واقعیات نادیده ای که اکثر ما در بهترین حالت به آن اعتقاد داریم آنها با ایمانی محکم به آن وفادارند و در طریق زندگی به یقینی دست یازیده اند که خداوند بی هیچ واسطه ای در عمق جانشان نفوذ کرده و همه وجودشان را متحول ساخته است. آنان در تجارب عرفانی خود که از وصف خارج است، حقیقت غایی را به عنوان یک واقعیتی جاودان ادراک کرده و با تمامی وجود دگرگون شده اند، و این تحول به مدد عشق سوزان آنها به آن غایت متعال صورت گرفته است. وصف این شوق سوزان را عرفای بیشماری آورده اند که پرداختن به آنها از حد خارج است. "رویسبروگ"^۴ در شرح حال خود در این باره می گوید:

^۱ برای مطالعه بیشتر ر.ک به دایره المعارف فلسفی استفورد مدخل "عرفان" Stanford Encyclopedia of philosophy/Mysticism

^۲ Mystic

^۳ Visionary experiences

^۴ یان وان رویسبروگ (Ruysbroeck) (۱۲۹۳-۱۳۸۱) عارف کاتولیک اهل هلند و پیرو آگوستین که آثار عرفانی او در ادبیات هلندی میانه و مسیحی مقام شامخی دارد. نیز ر.ک به فصل ۷ اندرهیل اولین عارفان مسیحی، ترجمه مویدی، احمدرضا، چاپ: مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب ۱۳۸۴

" در آنجا ما از خویش و هر مخلوق دیگر تهی می شویم و در محبت با خداوند متحد می گردیم. اما این یگانگی بین ما و خدا، بی وقفه خود را تجدید حیات می کند، زیرا روح خدا در حال خارج شدن و داخل شدن روح ما را لمس کرده، آن را به جنبش وامی دارد و ما را ترغیب می کند که مطابق اراده محبوب خدا زندگی کنیم و به او، آنگونه که سزاوار است عشق ورزیم ... همان گونه که خدا با همه مواهبش ما را پیش می برد تا مطابق اراده محبوب او زندگی کنیم، روح او نیز ما را به طرف خود می کشاند تا آن طور که سزاوار است، به او عشق ورزیم." به خوبی روشن است که چون حقیقت لایزال الهی فراتر از هر گونه تصور بشری است به همان میزان نیز انواع گوناگونی تجربه عرفانی داریم که گاه مبهم و غامض و گاه سراسر پر از عشق و نشاطند. رسیدن به احوال عرفانی و توسل جستن به فضا و عالمی ورای زمان و مکان مسلماً منحصر به دین و آیینی خاص و محدوده ای معین نیست.

در شرقبه خصوص در دین هندو که مرکز اصلی عرفان شرق به شمار می آید از دیر باز عرفان و مکاتب فلسفی این دیار پیوند محکمی با مردم داشته و از تنوع وسیعی نیز برخوردار بوده و سرشار از مضامینی بلند عرفانی هستند. در این منطقه شاهد فرهنگ مرکبی هستیم که گرایشات و آیین های متفاوتی از عقاید، رسوم، شعائر، مذاهب و فلسفه هایی در خود جای داده است و از همین روی دارای پیچیدگی خاصی است، زیرا که از آغاز محل تلاقی و رویارویی فرهنگ های مختلف بوده است. مهاجمانی که پیایی تاخته اند اما در عین حال زمینه ساز شرایطی شده اند که این فرهنگ برخوردار از غنایی شایسته باشد. در اینجا طبقات اجتماعی^۱ گوناگون و متمایزی در کنار هم می زیستند و از سویی دیگر نفوذ فرهنگ های بیگانه که با جبر و بعضاً با مسالمت جریانی را براه می انداخت که در خلال سال ها فرهنگ هند را بنیان نهادند. تحقیقات نشان می دهد که ساختار اجتماعی در هند، تفکری را بوجود آورد که بخش عمده ای از اعتقادات طبقات ممتاز جامعه سعی بر حفظ مراسم دینی داشتند و در طبقات پایین تر محور اصلی عبادات، اعمالی بود که خشم خدایانی چون رودره^۲ را فرو نشاند و از این روی طریق رسیدن به معرفت تعلق به عده ای خاص داشت. وجه مشترک همه ادیان در هند نظیر دین بودا، جین، ویشنو پرستی، شیواپرستی و ... در شناخت موکشه، یا رسیدن به نجات از طریق مراقبه بود.

در مغرب زمین هم عارفان و صاحبان بزرگی ذخایر عظیم عرفان را در اختیار داشته اند. نخستین مراحل تکوین عرفان را در رم و همینطور مذاهب سری نظیر مکتب گنوسی و آیین های رمزی در سراسر شرق اروپای امروزی و در قسمت های وسیعی از حوزه مدیترانه را می توان یافت که چهار قرن پس از اسکندر دنیای هلنستیک را بوجود آوردند، مذاهب و آیین هایی که می رفت تا شاید روزگاری به مذاهب جهانی تبدیل شوند اما هر یک از آنها بهار و خزان را

^۱ - برای تقسیم بندی طبقات اجتماعی در هند رک به تاراچند، تأثیر اسلام در فرهنگ هند، ترجمه پیر نیا، علی، شرکت انتشاراتی

باژنگ چاپ اول پاییز ۱۳۷۴

به دلایل تاریخی و فرهنگی به خود دیدند. در یونان باستان حکمای بزرگی چون افلاطون از الوهیتی سخن می گفت که خالق جهان است، الوهیتی که بسیار فراتر از انسان بوده و انسان ها قادر به درک آن مقام نیستند.

(لطفی، ۱۳۸۰، ۱۹۲۱-۱۸۲۱) اهمیت این مسائل اساس فرضیه هایی را ساخت که از دیر باز و تا همین چند دهه اخیر توجه پژوهشگران این عرصه را به خود جلب کرده و در این مورد نظریه های قابل توجهی درباره "تجربه دینی"^۱ (پترسون، ۱۳۸۸، ۵۳) را مطرح کردند. فهم عرفان تنها محدود به گزارش های عرفا در شرح حال آنها از تجربه های عرفانی نیست بلکه شرح احوالی است که از طریق آن می توان عنصری مشترک را جستجو کرد و دریافت که همه آنها از احساسی مشابه برخوردار بوده اند. (استیس، ۱۳۶- ۱۳۴، ۱۳۸۸)

در جهان پیچیده کنونی و با توجه به تبادل فرهنگی که به اقتضای مهاجرت ها و ارتباطات بین المللی صورت می گیرد نمی توان نقش ادیان را نادیده انگاشت و آنها را از نگاهی صرفاً تاریخی و نیز منفک از یکدیگر بررسی کرد. بسیاری از اعتقادات و مناسک در ادیان به هم شبیه هستند نظیر اعتقاد به خدای یکتا در ادیان ابراهیمی، البته در این میان تفاوت های بسیاری نیز می توان دید. این آموزه ها و باورها در طول تاریخ گوهر دین را تشکیل داده و بر آن بوده اند تا الگو های مناسبی برای متحول ساختن زندگی بشر باشند. با کوچکتر شدن جهان به لحاظ تحول و پیشرفت فن آوری های جدید انتقال عقاید از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر سریعتر صورت گرفته و پیچیده تر شده و می شوند. آنان بسان موجی در کنار یکدیگر حرکت می کنند اما در ساحل هر یک طریق خود را می یابند و نقش انسانها در این میان یافتن راهی است تا خود را به سعادت جاودان ملحق کند.

در این کتاب نویسنده افقهای روشنی را از شناخت عرفان در ادیان برای خوانندگان خود به نمایش می گذارد که حاصل تلاش او و گرد آوری مطالب مفیدی در این زمینه می باشد. علیرغم عدم شهرت اسپنسر در حوزه عرفان و به رغم مختصر بودن مطالب کتاب با این حال این اثر جامع ترین نوشته در زمینه عرفان در ادیان بزرگ دنیا است که تألیف شده است. این کتاب آخرین اثر او در زمینه عرفان است که نه تنها برای مردم عادی کتابی بسیار خواندنی است، بلکه اثری کاملاً علمی است، و نیز در زمینه کتابشناسی اثری بسیار ممتاز به شمار می آید. کتاب نگاهی به دور از تعصبات مذهبی و بی هیچگونه پیشینه و جانبداری از تفکر خاص، درکی مشفقانه و دوستانه به سنت های شرق و همه دیدگاه های عرفانی در غرب را دارد. نویسنده اهمیت بیش از اندازه عرفان در ادیان و آینده حیات بشر را دلیل خود برای نگاشتن این کتاب عنوان می کند.

از نظر او: " با مطالعه در ادیان ابتدایی روشن می شود که در همان معرفت دینی آغازین تمایلی ذاتی نسبت به عرفان وجود دارد." او عملکرد بنیادی دین را " درک شهودی" به خدایی

^۱- این مفهوم در برابر معرفت حسی بکار برده می شود که از پیشگامان و نظریه پردازان این عرصه می توان از ویلیام جیمز، شلایر ماخر و اُتو را نام برد.

می داند که ضمن تأیید تعالی او، در عین حال او را با جهانی که در آن ساکن است یکسان معرفی می کند. " ضمناً عنوان می کند "تحت عنوان اشکال گوناگون مراسم مذهبی نوعی آگاهی و درک نسبت به خداوند وجود دارد که قلب انسان را از آن هیبت به جنبش و حرکت درمی آورد" و این زمانی است که انسان از یک آگاهی و معرفت محدود به اطمینانی می رسد که عرفان از آن نشأت می گیرد". احوالی که عارف هندو در صدد همسانی نفس جزئی با برهنه یا نفس کلی و کیهانی برمی آید، عارف مسیحی بر آن می شود تا ارتباطی بیابد که تشبیه کامل با خداوند پیدا کند. عارف بودایی سخنی از ذات متعال یا نفس کلی و یا... به زبان نمی آورد، اما تعبیری بکار می برد که گواهی می دهد به دنبال آرامشی است تا در این جهان با سختیها و مصائب آن به خوبی کنار آید. بدینسان در می یابیم تجارب عرفانی در هر قوم تا چه حد به یکدیگر نزدیکند گرچه هر یک سطوح و منازل متفاوتی از یکدیگر دارند، اما در عین حال هر کدام جلوه های خاصی از عرفان را به نمایش می گذارند تا حکایت کنند که جهان مجموعه بی جان نیست بلکه همه چیز در حال پویایی و دگرگونی است.

اسپنسر نشانه های عرفان را در ادیان شرق، در دین هندو، و بودیزم مهیانه و تائوئیزم جستجو می کند. در غرب در افسانه های یونان، جنبش هرمتیک، فلسفه فلوطین و فیلون که هلنیستیک و عرفان یهود را بوجود آوردند و تا مسیحیت و زیر شاخه های آن نظیر گنوسیزم و جنبش های ملحدانه مسیحیت و پروتستانیزم می یابد. به طور کلی وی شناخت دقیقی از ادیان و مذاهب شرق و غرب را ارائه می دهد و بر صدد آن است تا مشابهاتی را جستجو کند. در بخش دین هندو در بررسی فلسفه رمانوجا او را با قدیس آگوستین و سایر عرفای مسیحیت مقایسه می کند و می گوید آنان معتقد بودند که خداوند روح الارواح است و در مکانی پنهان از قلب ما حضور دارد. در جایی دیگر نویسنده خداشناسی مدهوا را از دو جنبه منحصر به فرد می داند. مدهوا معتقد است "وایو" خدای باد و واسط میان انسان و خداوند است و آنها را یاری می کند تا به سعادت نایل شود و او را "عزیزترین تصویر" و "فرزند خدا" توصیف می کند، وی این عقاید را حاکی از تأثیرات مسیحیت می داند البته او خود می گوید که هیچگونه مدرک روشنی در اثبات این موضوع وجود ندارد. (نیز ر.ک استیس، ۳۳۰، ۱۳۸۸) نویسنده در مقدمه روش خود را در نقل مطالب کاملاً مبتنی بر ارائه نقل قول هایی از متن ادیان می داند، و در طرح مسائل بسیار موشکافانه از اقوال عرفای ادیان سود میجوید و در کل سعی می کند تا ویژگی های مشترکی را در عرفان های سراسر دنیا بیابد. کتاب او به لحاظ شیوه نگارش آسان است، در برخی از بخش های کتاب به خصوص بخش عرفان هند مطالب تا حدودی فلسفی است، اما نه چندان فنی و سراپا منطقی و پیچیده که خواننده را از مطالعه آن خسته کند. مطالب کتاب چکیده عرفان ادیان بزرگ دنیا است اما با این حال اطلاعات در مورد آنها بسیار غنی و پر بار است. در بررسی های او چنانچه خواهید دید طرح مطالب اغلب عیناً از متون اصلی آمده و مطالب کمتر موضوعات فلسفی و نظام مند می باشند. در این کتاب سوال از این نیست که این حالات تا چه حد مطابق با واقعیت است و آیا اساساً معیار و محکی برای این ارزش گذاری وجود دارد یا خیر؟

در مورد دین یهود سوالی اغلب مطرح است که آیا در عهد عتیق تجاربی عرفانی یافت می شود یا خیر؟ دین یهود چگونه که عرفا ادعای همسانی و وحدت با خداوند را دارند نمی پذیرد و

چندان روی خوش به آن نشان نمی دهد. (ر.بک کنز، ۲۹۳، ۱۳۶۳) اما آقای اسپینسر معتقد است که گرچه تجربه عرفانی در عهد عتیق جایگاهی محوری همانند هندوئیسم، بودیزم و تائوئیسم ندارد اما در عین حال روحانیون به هنگام خلسه در برابر خداوند حالتی انفعالی دارند... " که این به مثابه همان "شهود عرفانی" است. قطعاً مراد از کلمه شهود اتحاد روح با خداوند آنگونه که در مسیحیت مطرح می شود نیست، بلکه به نظر او مشاهده بی واسطه خداوند است چنانکه حزقیال خداوند را در عرش مشاهده می کند. اسپینسر می گوید نشانه هایی از عرفان یهودیت در عرفان مرکبه^۱ و در کتابهای خنوخ^۲ و سفر یصیرا^۳ (تکوین) را می توان یافت.

در مسیحیت، تاریخ ظهور عرفان را در عهد جدید و در عبارات پائولین^۴ و یوحنا^۵ می یابد، و در کلیسای شرق متأثر از اندیشه های نو افلاطونی قدیس^۶ "دیونیسوس" می داند که حقایق بنیادین عرفان را تعلیم می دهد. از نظر او خداوند ورای ادراک انسان، بی نام و غیر قابل توصیف است، و هیچ سخنی را یارای وصف او نیست. او می گوید خداوند جهان را از خود بیرون فرستاده است و در نهایت همه به او باز می گردند. حقیقت غایی خداوند است که غیر قابل وصف می باشد. بسیاری از آباء کلیسا از جمله کلمنت اسکندرانی مروج مباحث مطرح شده از جانب متفکران بزرگ یونان نظیر افلاطون و ارسطو بوده اند که تأثیر شگرفی در الهیات مسیحیت از خود به جای گذاشتند. کلمنت تفکر خود را بر پایه لوگوس افلاطون بنا می نهد. تأثیر ارسطو بیش از هر متفکر دیگری بر الهیات مسیحیت سایه انداخته و توماس آکوئیناس نیز که مبدع تاریخ عقلانی غرب بوده است نیز تحت تأثیر همین تفکرات ارسطویی قرار گرفته است. وی در اثبات وجود خداوند از براهین حرکت ارسطو مدد می جوید، و آرزو دارد که این استدلالها زمینه مناسبی را برای ایمان به مسیحیت فراهم آورد. اسپینسر معتقد است که بر حقیقت و جان نیایش در کلیسای شرق بسیار تأکید می شود. در مناجاتی، دیونیسوس می گوید: ما به سمت "خیر نخستین" متوجه شدیم، که از لیت فراگیر او هرگز از ما پنهان نیست. راهبان کوه مقدس آدوس^۷ خود را تماماً وقف روح دعا به روش "آئین خاموشی" یا "صمت درونی"^۸ که به کلیسای شرق متعلق بود کردند. آنها پیوسته در انتظار حضوری باطنی بسر می بردند و همیشه ذکر "نیایش مسیح"^۹ را بر زبان می آوردند. تأثیر شگرفی که عرفان چه در کلیسای کاتولیک شرق و چه در غرب داشت

^۱Merkabah

^۲Enoch

^۳Yetsirah

^۴Pauline

^۵Johannin

^۶Dionysios

^۷The monks of Mount Athos

^۸Hesyasm

^۹Jesus prayer